

Európske mestské životné prostredie na Slovensku

V mestách a prímestských oblastiach neustále narastá počet obyvateľov (v súčasnosti už skoro 80 % európskeho obyvateľstva) s výrobnými aktivitami, čo má za následok výrazné zhoršovanie mestského životného prostredia, ktorého kvalita podmieňuje dosahovanie cieľov **Stratégie EÚ pre trvalo udržateľný rozvoj KOM(2001)264. Šiesty environmentálny akčný program EÚ (6. EAP), prijatý rozhodnutím Európskeho parlamentu a Rady č. 1600/2002/ES z 22. júla 2002), preto vyzval k vytvoreniu Tematickej stratégie pre životné prostredie v mestách.** Vychádzajúc z požiadaviek 6. EAP vo februári 2004 Európska komisia vydala dokument Smerom k tematickej stratégii o mestskom životnom prostredí (COM 2004 60). Následne Európska komisia prijala 11. januára 2006 **Oznámenie komisie Rade a Európskemu parlamentu o Tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách KOM(2005)718.** Strategickým cieľom tematickej stratégie je prispieť k zlepšeniu kvality života a sociálnemu blahobytu obyvateľov dosiahnutím takej úrovne znečistenia environmentu, ktoré by nevedlo ku škodlivým vplyvom na ľudské zdravie a podporilo trvalo udržateľný rozvoj (TUR) miest.

Na 1. európskej konferencii o udržateľných mestách v Aalborgu, ktorá sa uskutočnila 27. mája 1994, bola prijatá **Aalborská charta európskych miest a obcí** smerujúcich k TUR. Charta uvádza, že mestá v priebehu dejín existovali v rámci ríš i mimo nich, v národných štátoch a režimoch, preživali ako centrá spoločenského života, ekonomických procesov, ako strážcovia kultúry, dedičstva a tradícií. Spolu s rodinami a okolím boli mestá základnými prvkami našich spoločností a štátov. Mestá boli strediskami priemyslu, umenia, obchodu, vzdelávania a vlád. Súčasný mestský životný štýl, zvlášť s jeho modelmi pracovných funkcií, využitím pôdy, dopravy, priemyselnej dopravy, poľnohospodárstva, aktivít voľného času, spôsobuje mnohé problémy životného prostredia v mestách. Mestá sa zaviazali podporovať myšlienku trvalo udržateľného rozvoja miest s cieľom dosiahnutia sociálnej spravodlivosti, udržateľnej ekonomiky a životného prostredia. V zmysle Aalborgskej charty trvalá udržateľnosť životného prostredia znamená ochranu prírodného kapitálu, čo si vyžaduje, aby rýchlosť spotreby obnoviteľných surovín, vody a energetických zdrojov neprevýšila rýchlosť jej prirodzenej obnovy. Taktiež, aby spotreba neobnoviteľných zdrojov energie nebola rýchlejšia ako jej nahradzovanie zdrojmi obnoviteľnými. Trvalá udržateľnosť environmentu znamená, že stupeň emitovaných znečisťujúcich látok neprevýši schopnosť ovzdušia, vody a pôdy ich pohltiť a spracovať. V rámci zabezpečenia trvalej udržateľnosti prostredia sa musí klásť dôraz na ochranu biodiverzity, ľudského zdravia a kvality ovzdušia, vody a pôdy na takej úrovni, ktorá vyhovuje ľudskému životu a zdraviu a jeho existencii, ale aj životu živočíchov a rastlín. Podpisom Aalborgskej charty sa mestá zaviazali prispieť k plneniu Miestnej Agendy 21, s cieľom vytvoriť trvalo udržateľné mestá.

V mestách je stret environmentálnej, ekonomickej a sociálnej dimenzie najmarkantnejší. I keď sa koncentruje v nich mnoho environmentálnych problémov, sú „hnacím motorom“ hospodárstva a miestom, kde sa

realizuje obchod a kam prúdia investície. V mestách sa stretávame s environmentálnymi problémami, ktoré najviac ovplyvňujú zdravie obyvateľov, ako sú znečistenie ovzdušia, vysoká hustota dopravy a dopravné zápchy, vysoká hladina vonkajšieho hluku, tvorba odpadu a odpadových vôd atď. Príčinou týchto problémov sú aj zmeny v životnom štýle obyvateľov (rast osobnej automobilovej dopravy, zvyšovanie počtu jednočlených domácností, rast spotreby zdrojov na osobu) a demografické zmeny. Environmentálne problémy v mestskom prostredí zväčša pôsobia synergicky.

Opatrenia uvedené v tematickej stratégii podporujú **Lisabonskú stratégiu**, ktorej prioritou je urobiť Európu atraktívnejším miestom pre pracovnú silu a investície. Európske mestá tým zvýšia svoj potenciál pre rast a tvorbu pracovných miest, a preto mestá hrajú kľúčovú úlohu pri jej realizácii. Cieľom Lisabonskej stratégie je hospodársky rast a zamestnanosť nielen zlepšením sociálnej politiky, využívaním nových technológií, zosilnením európskej priemyselnej základne, ale aj zvyšovaním investícií do vedy a výskumu. K jej kľúčovým úlohám patrí znižovanie znečistenia environmentu, osobitne emisií skleníkových plynov, ktorých produkcia sa viaže prevažne na mestá. Tematická stratégia odporúča, aby sa problematika mestského životného prostredia riešila formou integrovaného prístupu - komplexnejšieho plánovania, čím by sa dosiahli efektívnejšie výsledky. Presne definované zámery a ciele, prijatie zodpovednosti, stanovenie postupov pre zavedenie monitoringu, verejných konzultácií, revízie a auditu sú pre efektívnu realizáciu opatrení rozhodujúce. Integrovaný plán rozvoja obsahuje návrh cieľov, úloh a procesov, ktoré by mali viesť mesto smerom k TUR. To si vyžaduje integrovaný pohľad na všetky zložky životného prostredia vo väzbe na relevantné sektorové politiky, územné plánovanie a dopravu.

Plány trvalo udržateľného manažmentu miest by mali zohľadniť aj tieto dokumenty, napr. plán odpadového hospodárstva (smernica 75/442/EHS o odpadoch), hlukové mapy a akčné plány (smernica 2002/49/ES, ktorá sa týka posudzovania a riadenia environmentálneho hluku), miestne plány alebo programy na zlepšenie kvality ovzdušia (smernica 96/62/ES o posudzovaní a riadení kvality okolitého ovzdušia), miestne plány a programy pre životné prostredie v súlade so smernicou 2001/42/ES o posudzovaní účinkov určitých plánov a programov na životné prostredie, plány manažmentu povodňového

Nová tvár Stupavy z eurofondov

rizika vypracované v súlade so smernicou 2007/60/ES a Programom protipovodňovej ochrany do roku 2010, plány manažmentu povodí vypracované v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2000/60/EC, ktorá ustanovuje rámec pre činnosť Európskeho spoločenstva týkajúcu sa politiky v oblasti vôd (Rámcová smernica o vode) a Plán rozvoja verejných vodovodov a verejných kanalizácií.

V zmysle uznesenia Európskeho parlamentu o Tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách (2006/2061(INI)), prijatého 26. septembra 2006 v Štrasburgu, plány trvalo udržateľného manažmentu miest by sa mali zostavovať na základe zhromažďovania údajov

a príslušných informácií, týkajúcich sa vzťahu medzi zastavanými územiami a okolitým vidieckym životným prostredím. Mali by riešiť problémy komunikačných tokov, mobility a integrácie a dostupnosti služieb, emisií skleníkových plynov na miestnej úrovni, environmentálnej a bezpečnej výstavby, rozšírenia zelene a rozrastania miest, používania biocídov, ochrany kultúrneho dedičstva, zabezpečenia dostatočného množstva pitnej a úžitkovej vody v mestách a plánovania opatrení na čistenie a úpravu vody, celkovo zlepšovania zdravia obyvateľstva nadväzne na skvalitnenie životného prostredia. V záujme každého občana je, aby žil vo vhodnom a bezpečnom environmente.

Medzi hlavné zdroje znečistenia ovzdušia v mestách patrí **doprava**, ktorá má priamy vplyv na znečistenie ovzdušia, hluk, dopravné zápchy a emisie CO₂. Doprava podmieňuje klimatické zmeny, kvalitu ovzdušia a TUR. Cieľom trvalo udržateľnej dopravnej politiky EÚ v zmysle oznámenia Európskej komisie Rade a Európskemu parlamentu *Udržujte Európu v pohybe* KOM(2006)314 je, aby naše dopravné systémy vyhovovali ekonomickým, sociálnym a environmentálnym potrebám spoločnosti. Dopravná politika EÚ, ktorá mala pomalý štart, zaznamenala v posledných 15 rokoch prudký rozvoj. Dopravný priemysel dnes zabezpečuje približne 7 % európskeho HDP a približne 5 % zamestnanosti v EÚ. Prijatie a realizácia **plánov mestskej dopravy** je perspektívnym nástrojom na zlepšenie mestského životného prostredia. Efektívne plánovanie dopravy si vyžaduje dlhodobú víziu, aby sa mohli naplánovať finančné náklady na infraštruktúru a dopravné prostriedky, navrhnuť systémy podpory verejnej dopravy vysokej kvality, bezpečnosti cyklistov a chodcov. Pri plánovaní dopravy by sa malo počítať s environmentálnou bezpečnosťou a vhodnosťou, prístupnosťou k tovarom a službám, so znížením znečistenia ovzdušia, hluku, emisií skleníkových plynov a spotrebou energie. V tejto súvislosti sa poukazuje najmä na využívanie biopalív, technológií hybridných vozidiel, bicyklov, nákladných vozidiel a autobusov, ktoré spĺňajú normy EÚ týkajúce sa zdokonaleného vozidla, priaznivého pre životné prostredie (EEV – *enhanced environment-friendly vehicle*). **Trvalo udržateľná mestska doprava** pomôže znížiť znečistenie ovzdušia a hluku v mestách.

Trvalo udržateľné mestské plánovanie napomáha zníženiu neorganizovaného rozrastania miest a predchádza stratám prirodzeného prostredia a biodiverzity. Integrovaný manažment miest by mal podporovať trvalo udržateľné politiky využitia územia, ktoré zabráni neorganizovanému rozrastaniu miest a obmedzia činitele spôsobujúce nepriepustnosť pôdy; naopak zvýšia mestskú biodiverzitu a environmentálne vedomie mestských obyvateľov.

Tematická stratégia má zlepšiť energetickú účinnosť a súčasne viesť k zníženiu emisií a využívaniu obnoviteľných zdrojov energie. Európska komisia bude v záujme podpory svojej energetickej politiky pokračovať v uplatňovaní programu **Inteligentná energia – Európa**. Zelená kniha o energetickej účinnosti KOM(2005)265 odporúča, aby smernica 2002/91/ES o energetickej hospodárnosti budov bola rozšírená aj na malé budovy, ktoré sa renovujú. Tematická stratégia zdôrazňuje podporu vzájomného poskytovania osvedčených postupov medzi krajinami EÚ, ktoré by mali prebiehať prostredníctvom budovania sietí kontaktov (networking) a demonštračných projektov. Členské štáty sú prostredníctvom tejto tematickej stratégie vyzývané k využívaniu projektov v rámci nariadenia LIFE+ (KOM 2004)621, štrukturálnych

fondov a kohézneho fondu zameraných na zlepšenie životného prostredia v mestách. Ďalším dôležitým krokom je vybudovanie siete štátnych centier pre mestské otázky, ktorá by zabezpečovala štruktúrované a vyhodnotené informácie o sociálnych, ekonomických a environmentálnych problémoch v mestách.

Vychádzajúc z cieľov navrhnutých v 6. EAP bolo navrhnutých niekoľko tematických stratégií, ktoré sa týkajú znečisťovania ovzdušia, prevencie a recyklovania odpadu, ochrany a uchovania morského prostredia, ochrany pôdy, rozumného používania pesticídov, trvalo udržateľného využívania zdrojov. Jednotlivé tematické stratégie navzájom spolu súvisia a ovplyvňujú sa. **Tematická stratégia o udržateľnom využívaní prírodných zdrojov** KOM(2005)670 vyzdvihuje dôležitosť využívania prírodných zdrojov efektívnym spôsobom, ktorý znižuje environmentálne dopady. Lepší manažment miest môže znížiť dopady každodenného využívania zdrojov, ako sú energia a voda. Zabránenie neorganizovaného rozrastania mesta prostredníctvom veľkokapacitných a viacúčelových sídliskových štruktúr poskytuje environmentálne výhody o využití plôch, doprave a vykurovaní, čo prispieva k zníženiu spotreby zdrojov na obyvateľa. Smernica navrhovaná v rámci **Tematickej stratégie o prevencii a recyklovaní odpadu** KOM(2005)667 vysvetľuje povinnosť členských štátov zostaviť plány pre predchádzanie vzniku odpadov na najvhodnejšej geografickej úrovni. Integrované environmentálne riadenie v mestách by malo obsahovať miestne opatrenia na predchádzanie vzniku odpadov. **Tematická stratégia o ochrane pôdy** KOM(2006)231 rieši obnovu a opätovné využitie pozemkov, ktoré boli v minulosti využívané na priemyselné účely a územné plánovanie zamerané na šetrenie priestorom, a to s cieľom obmedziť činitele majúce za následok nepriepustnosť pôdy a zabezpečiť jej racionálne využitie. **Tematická stratégia o znečistení ovzdušia** KOM(2005)446 navrhuje prijať nevyhnutné opatrenia na zníženie emisií v rôznych odvetviach, ktoré prispievajú k znečisteniu ovzdušia, v spojitosti s tým sa musí špeciálna prednosť prisúdiť tým odvetviam, ktoré predtým neboli regulované, a kde je možné ďalšie zníženie emisií dosiahnuť s nižšími nákladmi. Cieľom **Tematickej stratégie trvalo udržateľného využívania pesticídov** KOM(2006)373 je minimalizácia nebezpečenstiev a rizík pre zdravie obyvateľov a životné prostredie vyplývajúce z využívania pesticídov.

Meranie a vyhodnocovanie určitých rozvojových ukazovateľov je veľmi dôležitým krokom pri sledovaní a analyzovaní problémov, týkajúcich sa jednotlivých zložiek životného prostredia v mestách. Štatistické údaje predstavujú veľmi dôležitý a užitočný doplnok informácií s vysokou vypovedacou schopnosťou a tvoria významný podklad pre rozhodovanie na všetkých úrovniach. V rokoch 1999 - 2003 bola na úrovni európskych miest realizovaná široká iniciatíva smerujúca k vyhodnocovaniu indikátorov TUR miest, v rámci ktorej bol realizovaný *European Common Indicators Project*. V rámci tohto projektu bol navrhnutý súbor 10 základných indikátorov (Spoločné európske indikátory udržateľného rozvoja miest – pilotný projekt v Slovenskej republike).

Tematická stratégia sa zameriava na **štyri hlavné priority**: trvalo udržateľný manažment miest, trvalo udržateľná mestska doprava, trvalo udržateľné mestské plánovanie a trvalo udržateľná mestska výstavba.

V rámci **trvalo udržateľného manažmentu miest** ku komplexnejšiemu riadeniu environmentálnych problémov sústredených v mestách prispievajú najmä plány trvalo udrža-

teľného manažmentu miest a vypracovanie dlhodobých plánov skvalitňovania mestského životného prostredia s osobitným zreteľom na vybudovanie environmentálnej infraštruktúry. Plány trvalo udržateľného manažmentu miest by mali zohľadňovať plány odpadového hospodárstva, hlukové mapy a akčné plány, miestne plány alebo programy na zlepšenie kvality ovzdušia, miestne plány a programy pre životné prostredie v súlade so smernicou 2001/42/ES o posudzovaní účinkov určitých plánov a programov na životné prostredie. V súvislosti s KOM(2005)718 umiestnenie plánov, s cieľom znížiť znečistenie životného prostredia do kontextu integrovaného rámca, môžu vzniknúť synergie medzi politickými oblasťami, ktoré prinesú zlepšenie environmentálnej situácie a kvality života v mestách. Plány integrovaného manažmentu miest by mali obsahovať opatrenia na obmedzenie environmentálnych rizík, aby mestá mohli lepšie zvládť následky klimatických zmien vzniknuté záplavami a obdobím horúčav, ktoré sa v mestách najmarkantnejšie prejavujú. *Národný strategický referenčný rámec* podporuje riešenie environmentálnych priorit v mestských oblastiach (napríklad nakladanie s odpadmi, nakladanie s mestskými odpadovými vodami, kvalita ovzdušia, znižovanie emisií skleníkových plynov, energetická účinnosť, obnova kontaminovanej pôdy, integrované stratégie pre mestskú obnovu) v rámci prioritných osí *Operačného programu Životné prostredie*.

Tematická stratégia odporúča podporovať využívanie programu environmentálneho riadenia a auditu miestnymi orgánmi, s cieľom zabezpečiť napredovanie v plnení strategických rozhodnutí v oblasti životného prostredia a v zavádzaní verejnej kontroly. Podmienky a postup pri uplatňovaní dobrovoľného systému environmentálne orientovaného riadenia a auditu upravuje zákon č. 491/2005 Z. z. o environmentálnom overovaní a registrácii organizácií v schéme Európskeho spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Podstatou environmentálneho riadenia a auditu je dobrovoľný systém na zabezpečenie zvýšenej ochrany a zlepšovania životného prostredia, vrátane prevencie znečisťovania. Európska komisia ďalej odporúča orgánom miestnej samosprávy podniknúť potrebné kroky na dosiahnutie väčšieho využitia integrovaného riadenia na miestnej úrovni a taktiež podporuje myšlienku zvýšenia možnosti zapájania občanov do rozhodovania na miestnej úrovni.

Doprava vo veľkej miere prispieva k hospodárskemu rastu, čím má priamy vplyv aj na spoločnosť. Snahy o dosahovanie cieľov uspokojovania rastúcich potrieb pohyblivosti má za následok, že normy pre kvalitu ovzdušia v mestách sa nedodržiavajú, pričom rozvoj infraštruktúry sa musí navrhovať tak, aby sa zohľadňovala ochrana prírody a urbanistické obmedzenia. Verejná doprava, osobná doprava, nákladné autá, cyklisti a chodci sa delia o tú istú infraštruktúru. Mestská doprava je zdrojom 40 % emisií CO₂ a až 70 % iných znečisťujúcich látok. Aj problémy s preťažením ciest sa sústreďujú do miest a ich okolia. Vysoká hustota dopravy v mestách má priamy vplyv na znečistenie ovzdušia, hluk, dopravné zápchy. Spoločnou úlohou pre všetky mestá by malo byť nájdenie spôsobu, ako zvýšiť pohyblivosť, zabezpečiť bezpečnosť dopravy a zároveň zmierniť preťaženie, znížiť počet dopravných nehôd, znečistenie ovzdušia, hluk, emisie skleníkových plynov. Jedným z východísk, ako túto situáciu riešiť, je prijatie a realizácia plánov mestskej dopravy. V zmysle KOM(2005)718 efektívne

Trvalo udržateľný rozvoj

plánovanie dopravy vyžaduje dlhodobú víziu na naplánovanie finančných nákladov na infraštruktúru a dopravné prostriedky. Širšia implementácia trvalo udržateľných plánov mestskej dopravy, vrátane konkrétnych opatrení na podporu nižších emisií CO₂ a energeticky efektívnych dopravných prostriedkov, pomôže na miestnej úrovni znížiť emisie skleníkových plynov.

Trvalo udržateľné mestské plánovanie predstavuje sústavné a komplexné riešenie priestorového usporiadania a funkčného využívania územia. Určujú sa ním zásady, navrhuje sa vecná a časová koordinácia činností ovplyvňujúcich životné prostredie, ekologickú stabilitu, kultúrohistorické hodnoty územia, územný rozvoj a tvorbu krajiny v súlade s princípmi TUR. Územné plánovanie vytvára predpoklady pre trvalý súlad všetkých činností v území s osobitným zreteľom na starostlivosť

o životné prostredie, dosiahnutie ekologickej rovnováhy a zabezpečenie TUR, na šetrné využívanie prírodných zdrojov a na zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt. Mestá sú najviac zraniteľné v dôsledku globálnych klimatických zmien v období horúčav a takisto záplav. Základné opatrenia pre obdobia horúčav sú viac vody, viac zelených plôch, zníženie emisií vozidiel a v určitých prípadoch i systémy klimatizácie. Centrá miest sa stávajú príťažlivými pre bývanie vďaka rozšíreniu zelených plôch. Dôležitou súčasťou miest sú veľké parky, mestské lesy, jazerá a ostatné zelené plochy, ktoré sa vyznačujú rozmanitou flórou a faunou. Mestské plánovanie by taktiež malo pomôcť k zastaveniu neorganizovaného rozrastania miest, ochrane biologickej diverzity i zachovaniu historických pamiatok v mestách.

Trvalo udržateľná mestská výstavba zlepší energetickú

účinnosť a súčasne môže viesť k zníženiu emisií CO₂ a k prispôsobeniu sa zmene klímy. Miestne orgány môžu také metódy podporovať zvýšením povedomia, stanovením a presadzovaním štandardov všade tam, kde je to možné, a prijatím osvedčených postupov v prípade ich vlastných budov a budov, ktoré objednávajú prostredníctvom environmentálneho verejného obstarávania. Tematická stratégia zdôrazňuje dôležitosť zvyšovania environmentálneho výkonu energetiky úsporných budov (izolácia, obnoviteľné využitie energie, zelené strechy, pasívna/aktívna solárna konštrukcia, nízkoenergetické domy); podporuje využitie obnoviteľných energií v mestskom environmente.

RNDr. Vladimíra Višacká, RNDr. Jozef Klinda
MŽP SR

Ilustračné foto: J. Klinda